

VERESS EMŐD

JOGÁSZKÉPZÉS SZISZÜPHOSZ EGYETEMÉN ÉS A HIÁNYZÓ (KÉT) NEMZEDÉK

1

■ Az erdélyi jogászképzésben radikális törésvonal a román Victor Babeş Egyetem és a Bolyai Egyetem egyesítése: az összevonás a magyar nyelvű jogászképzés végét jelentette.¹ A magyar jogi szaknyelv és jogi kultúra folytonossága megtört. Ennek a hatásai az egész kisebbségi magyar társadalmat érintik, és mindmáig meghatározóak.

Elsősorban az egyetemegyesítés egyenesen vezetett a magyar jogi szaknyelv fokozatos eltűnéséhez. A jogi szaknyelv visszaszorulásának a következménye többek között az is, hogy a rendszerváltás után törvénybe foglalt (például a közigazgatásban történő) anyanyelvhasználatra vonatkozó jogok jelentős részben papíron maradnak, mert hiányzott és még mindig hiányzik az a jogász réteg, amely tartalommal tudja megtölteni ezeket a jogokat. Gyakorló magyar jogászok egymás között keveréknyelven, beszédükbe román szakszavakat tűzdelve beszélnek egymással – mert a magyar jogi szaknyelvet gyakorlatilag elsovasztották.

Másodsorban az egyetemegyesítés lehetővé tette, hogy a jogi végzettséggel és a megfelelő, magas fokú képzettséggel rendelkező magyar anyanyelvű, de 1959 után már román nyelven tanuló jogászok számát kontroll alatt és minimális szinten lehessen tartani. Ennek a következménye, hogy a bírói és ügyési karban ma már alig, messze a román/magyar népességarány alatt vannak a magyar anyanyelvűek. Nyilvánvaló, hogy a jogászképzés teljes kontrollja kiemelkedő fontosságú bármely diktatúrának, különösen ha az erőteljes nacionalista jegyeket is hordoz, mint a román államszocializmus.

Harmadsorban pedig gyorsan feledésbe merültek a (formálisan hatályon kívül soha nem helyezett) 1945-ös Nemzetiségi Statútum (1945. évi 86. törvény) kisebbségbarát rendelkezései. A Nemzetiségi Statútum fontos előírásai, vagyis a 8. § szerint: „Azok a törvényszékek és járásbíróságok, amelyeknek körzetében a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a lakosság legalább 30%-a nem románajkú, hanem egy más közös nyelvet beszél, kötelesek:

a) az illető körzet 30%-át kitevő lakosság tagjai által saját anyanyelvükön kiállított és benyújtott bármilyen beadványt elfogadni anélkül, hogy ezekről román nyelvű fordítást követelhetnének;

b) a beadványok felett ugyanazon nyelven határozni;

c) a felet saját anyanyelvén meghallgatni.”

A 9. § és 12. § szerint pedig a bírácoknak ismerniük kell az illető nemzetiségek nyelvét is. A szabályozás akceptálta azt, hogy „a román állam hivatalos nyelve a román nyelv”, mégis a Nemzetiségi Statútum koncepciója szerint semmilyen konfliktus és feszültség nincs a román nyelv hivatalos jellege és a széles körű hivatalos kisebbségi nyelvhasználat között. Romániában viszont már rég, a hetvenes

évektől nem folynak magyar nyelven bírósági tárgyalások, függetlenül a nemzeti-ségi arányoktól.

Ehhez a fent vázolt negatív helyzethez a Bolyai Egyetem jogászképzésének 1959-es megszüntetése döntő módon, meghatározóan járult hozzá. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem keretei között, egyéb területeken fokozatosan elért eredmények ellenére, a jogászképzés kereteit nem lehetett megfelelően újraalakítani, annak ellenére, hogy több próbálkozás is történt. Ilyen körülmények között, nem túl támogató hangulatban kellett a Sapientia EMTE kétnyelvű, román-magyar jogászképzését megtervezni, elindítani, szakmailag és tudományosan megalapozni. Érdekességként jegyzem meg, hogy számos pozitív példa van a kisebbségi nyelvű vagy kétnyelvű jogászképzésre. A kanadai Université de Moncton New Brunswick tartomány körülbelül 250 000-es lélekszámú francia anyanyelvű kisebbségének felsőoktatási intézménye. Az itt elindított francia nyelvű jogászképzés három év-tized alatt igen jelentős változásokat hozott a kisebbség társadalmi és gazdasági helyzetében, politikai képviselőjének minőségében és erejében. A legalább részben anyanyelvű jogászképzés újraindítása Erdélyben szerintem kulcsfontosságú, és remélem, hogy hatásai tíz-tizenöt éves távlatban már érződni fognak. Észszerű nemzetiségi cél, hogy a magyar nyelv regionálisan hivatalos nyelv szerepet nyerhessen Erdélyben, több európai állam pozitív gyakorlatának megfelelően,² de ennek nemcsak a politikai, hanem a szaknyelvi feltételeit is meg kell teremteni. Svájcban az egységes magánjogot például német, francia és olasz nyelven is alkalmazzák.

Erdélyben nem olyan jövőt képzelünk el magunknak, amely a magyar jogi szaknyelv és jogi kultúra feladásával jár.³

2

■ Poszler György (1931–2015) irodalomtörténész, esztéta a Bolyai Egyetemet Sziszüphosz egyetemének nevezte.⁴ Nem csoda. Örkény István is jelezte, hogy a magyar sors mindig tele volt sziszüphoszi helyzetekkel, korszakokkal.⁵

„A hajdani, tizennégy évet élt kolozsvári Bolyai Egyetemről van szó. Ahogy felépítik és lerombolják. Felgörgetik a sziklát a hegytetőre. Legördül a szikla a hegytetőről. Rövid történetében a felgörgetés-legördülés ritmusa pontosan követhető. Engem is a pillanat érdekel. Amikor visszamegy a hegy alá a legördült kőért. Hogy újra elkezdjen mindent. Mert minden felgördítés után azt hiheti, vége. Ott marad fenn a szikla. Ilyenkor lehet – egy pillanatig – boldog.”⁶

A szikla első zuhanása a Ferenc József Egyetem folytonosságának megszakítása, épületeinek és gyűjteményeinek elvétele, a Bolyai perifériára való szorítása. Poszler szerint ezzel „jön létre Sziszüphosz egyeteme sziszüphoszi voltának első lépcsője. Az első felgördítés és – legördülés.”⁷ De utána rögtön újakezdődik a szikla emberfeletti erőfeszítéssel történő visszajuttatása a hegytetőre. A konszolidáció, az egyetemi munka beindítása. De hiába: a következő, második zuhanása a sziklának nem várat magára. Az egyetemet marxista egyetemmé alakítják, a nagyra becsült, a hallgatók által csodált, a Ferenc József Egyetemről itt maradt magyarországi tanárokat (Buza László, Bónis György) hazaküldik. Az oktatás tartalmát nemsokára átalakították és megreformálták, sőt, még a hithű kommunista tanárokat, például Demeter Jánost is meghurcolták.⁸ Ismét Poszler Györgyöt idézve: „Kár szépíteni. ’45 és ’48 között a hegytetőre lassan-kínosan másodsor is felgördített szikla a hegytetőről ’48–’49-ben gyorsan-hirtelen másodsor legördült.”⁹

A harmadik, utolsó felgördítés közben, ahogy Poszler helyesen állapította meg, „az egyetemen kívül, az egyetem körül a történelemben megváltozik valami. Véget ér egy korszak. A román hatalom és a magyar kisebbség, legalábbis a magyar kisebbség egy része közötti furcsa kompromisszum. Az egyik oldalon illúzió a vi-

lág megváltozásáról. Hogy sohasem lesz még egyszer nemzetiségi elnyomás. Meg félelem: hogy mégis lehet nemzetiségi elnyomás. Tehát beépülni a hatalomba, hogy ne lehessen. A másik oldalon szimuláció a világ megváltozásáról, hogy valóban nincs még egyszer nemzetiségi elnyomás. Meg bizonyítás: a hatalom részese nem elnyomott. Tehát befogadás a hatalomba, hogy bizonyítani lehessen. E kompromisszumra, álszimbiózisra hovatovább nincs már szükség.¹⁰ 1956 után és következményeként a baloldali erdélyi román–magyar kompromisszum megbukott, ennek egyik hangsúlyos jele és bizonyítéka volt az egyetemegyesítés. 1959-ben újra a szakadékba zuhant a szikla, a Bolyai, s ezzel megszűnt „az utolsó megmaradt, reprezentatív, kisebbségi szellemi központ”.¹¹ A Bolyait feloldották a román egyetemben, a magyar nyelvű jogászképzést pedig, amelynek jellegénél fogva hosszú távon kiemelkedő volt a rendszerellenes potenciálja, megszüntették.

3

■ Akármennyire közhely, sajnos minduntalan meg kell ismételni, hogy az anyanyelvű oktatás a leghatékonyabb. A Bolyai Tudományegyetem jogászképzése 1945–1959 között teljes egészében magyar nyelven zajlott, a Bolyai mégis, az adott körülményekhez képest, rendkívül magas színvonalon képzett jogász szakembereket, bírókat, ügyészeket, ügyvédeket a román igazságszolgáltatási rendszer számára. A magyarázat egyszerű: az alapos, komoly, anyanyelven megszerzett jogi szaktudásra könnyebben rá lehet építeni a nyelvi, szaknyelvi kompetenciákat. Viszont a román nyelven, felületesen és részlegesen megszerzett szaktudást elmélyíteni sokkal nehezebb.

Ezt a tapasztalatot valahogyan hasznosítani kell a Sapientia EMTE keretében zajló kétnyelvű jogászképzésben. Például a polgári jog általános részének román nyelvű oktatása során tapasztaltuk, hogy az első éves magyar anyanyelvű hallgatók jelentős nehézségekkel szembesülnek a román nyelvű tananyag megértése, megfelelő elsajátítása során. A szaknyelv és a jogi gondolkodás absztrakt jellegének „sokkhatása” a román anyanyelvű hallgatókat is érinti, ezért ez korántsem meglepő. A kérdés az, hogy segítségül lehet-e hívni a megértéshez az anyanyelvet, olyan körülmények között, ha az előadások és a vizsgák román nyelven zajlanak. A Bolyain e tárgy oktatása is, mint minden tárgyé, magyar nyelven zajlott. Az államszocialista diktatúra idején, 1958-ban született meg a román polgári jog általános részének utolsó magyar nyelvű feldolgozása. Fekete György (1911–2002) könyve¹² – amennyiben az akkor kötelező ideológiai terhet félresöpörjük – alapos és pontos munka. Az ideológiai teher kötelező volt... A kötet első mondata a kommunizmus iránti kötelező háláadás: „A Szovjetunió fegyveres erői szétzúzták a német és japán fasiszta sereget és ezzel lehetővé tették azt, hogy egy sor európai és ázsiai állam örökre kiszakadjon az imperializmus láncából.” A levéltári források tanúsága szerint azonban Fekete Györgyöt megrótták, hogy előadásain nem fektet az ideológiára elég hangsúlyt, csak a polgári jogot ismerteti, mellőzi a polgári jog osztálytartalmának bemutatását.

Az önálló Bolyai Tudományegyetem 1959-es megszüntetése után 2016-ig nem került sor a román polgári jog általános részét tárgyaló magyar nyelvű tankönyv kiadására. Ahogy jeleztem, a Sapientia EMTE-n a polgári jogi tárgyak oktatása románul történik, hasonlóképpen a büntetőjogi, eljárásjogi tárgyak oktatásához. Viszont a részletes, négyszáz oldalas román nyelvű tankönyvünk¹³ mellé 2016-ban összeállítottam egy rövid, vázlatos magyar nyelvű polgári jog általános rész jegyzetet,¹⁴ amely – reményeim szerint – segíteni tud a polgári jog általános részének elsajátításában. E kis jegyzet semmiképpen nem hivatott pótolni a román nyelvű kötetbe foglalt, sokkal részletesebb információk elsajátítását, viszont mind a jogi információk megértésében, mind a román–magyar jo-

gi szakterminológia megfelelő feldolgozásában hasznos segédeszköz. A polgári jog általános részének alapos elsajátítása nélkülözhetetlen a későbbi polgári jogi diszciplínák tanulása során, a polgári jogi ismeretek alapját, keretét képezi, ezért is láttam szükségesnek e kötet összeállítását. Ugyanakkor kizárólag az általános rész keretében tárgyalunk részletesen olyan nagy gyakorlati jelentőséggel bíró jogintézményeket, mint az érvénytelenség vagy az elévülés, tehát ez nem csak elméleti jelentőségű, bevezető tárgy. A polgári jogi stúdiumok már az első pillanattól kezdve gyakorlati jelentőséggel bírnak. A későbbiekben, más polgári jogi tárgyaknál csak visszautalunk az általános rész tanulása során megszerzett ismeretekre.

E polgári jogi jegyzet a román–magyar jogi terminológia oktatásának a Sapientia EMTE kétnyelvű, román–magyar jogászképzésének keretében kidolgozott új módszerét is útjára indítja: nem egyszerűen szavakat, román–magyar szópárokat tanítunk, hanem egyszerre dolgozunk román és magyar nyelvű jogtudományi szakszövegekkel, hogy az egyetemi hallgatók a valós román és magyar szakmai kétnyelvűség kompetenciáit szerezzék meg. E módszer lényege, hogy nem váltja ki a munkaerőpiaci körülmények és a szakvizsgarendszer által megkövetelt román nyelvű oktatást, hanem ezzel párhuzamosan az anyanyelvi oktatás előnyeit is „csatasorba állítja” a hallgatók alaposabb felkészítése mellett.

Másik érdekessége ennek a 2016-os jegyzetnek, hogy nagyon is épít Fekete György 1958-as kötetére. Ugyanígy a tervezett további magyar nyelvű „párhuzamos” jegyzetek¹⁵ szintén felhasználják a Bolyai egykori tankönyveit, egyetemi jegyzeteit. Szakmai téren, úgy látszik, összefonódnak a szálak, és a folytonosság aggasztó hiánya ellenére az is látszik, hogy vannak gyökerek, és az újrakezdesnek megvannak az alapjai. (Szemben például a már említett Université de Moncton példájával, ahol ezek az alapok hiányoztak, ugyanis ott nem francia típusú jogot kezdtek el francia nyelven oktatni – mint például Québec tartomány esetében –, hanem az angolszász *common law* francia nyelvű oktatását kezdték el, és ennek francia terminológiáját dolgozták ki sikerrel.)

Jogászai körökben gyakran merül fel, hogy mennyire lehetséges, a magyar és a román jogrendszer eltéréseinek a következtében a magyar nyelv használata a román jog oktatása során. A komoly aggály felmerülése egyszerűen megmagyarázható: a magyar jogi szaknyelv ismeretének a hiánya valóban azt az érzést kelti, hogy ezen a téren komoly gondok és nehézségek, áthidalhatatlan különbségek vannak. Ha valaki csak a hatályos magyar polgári törvénykönyvet állítja párhuzamba a hatályos román polgári törvénykönyvvel, valóban nem kínálkoznak azonnal és automatikusan a megfelelő és megnyugtató nyelvi megoldások.

A 2016-os jegyzet megírása során a román polgári jog magyarázatára a magyar magánjog számos jelentős tudósának (például Szladits Károlynak és Kolosváry Bálintnak) munkáit is felhasználtam, és meglepve állapítottam meg, hogy e segítség igen jelentős: a magyar jogi terminológia, az eltérések ellenére is, a polgári jog konvergenciájának¹⁶ következményeként igenis alkalmas a román polgári jog intézményeinek maximális precizitású leírására. Viszont az a megjegyzés mindenképpen szükséges, hogy e feladat elvégzése nem lehetséges a klasszikus (második világháború előtti) magyar magánjog terminológiájának ismerete és felhasználása nélkül. Például az 1900-as magyar polgári törvénykönyv-javaslat vagy még inkább az 1928-as magánjogi törvényjavaslat koncepciójában és szövegében is közelebb áll a mai román polgári törvénykönyvhöz, mint a hatályos magyar polgári törvénykönyv. Ugyanis a 19. század végén, a 20. század első felében a magyar jog vonatkozásában, osztrák közvetítéssel ugyan, de érvényesült a francia hatás, ezért a klasszikus magyar jogi nyelv a testvérpárja a modern, szintén francia hatásra formálódott román jogi nyelvnek. Később a magyar magánjog más utat járt be, sokkal inkább a német modell irányába mozdult el, innen a koncepcionális eltérések.

De a lényeg, hogy a jelzett aggály alaptalannak bizonyult: rendelkezésre állnak az eddig hiányolt nyelvi eszközök.

4

■ A Bolyai Egyetem jogászképzésének 1959-es megszüntetése oda vezetett, hogy a jogtudósoknak, egyetemi oktatóknak a szaknyelv és a jogi kultúra folytonosságához szükséges két nemzedéke hiányzik, és ezért beszélhetünk a szerves fejlődés megszakadásáról, ennek a fentiekben bemutatott negatív következményeiről és végül – szerencsére – újrakezdésről, még ha a szaknyelvi és kulturális törés a feladat nehézségét jelentősen meg is növeli.

Nemrég több olyan jogász járt Kolozsváron, akik életének egy szakasza a Bolyaihoz kötődik.¹⁷ Egyikük, dr. Lőrincz Ernő 1927-ben született, a Bolyai hallgatója, majd oktatója volt, a munkajog tárgyfelelőse 1957-ig, amikor a szakmailag egyébként teljesen megfelelő oktatót az 1956-os események alatt tanúsított magatartása következtében eltávolították az egyetemről. 1958-ban Bukarestben, a Tudományos Könyvkiadónál megjelent kötetét (címe: *A munkaviszonyok szabályozása Erdélyben 1840 és 1918 között*) a cenzúra betiltotta. A hatvanas években Magyarországra költözött, jelenleg is ott él. Ha nem szakad meg a bolyais szakmai karrierje a jelzett módon, épp a rendszerváltás környékén kellett volna nyugdíjba mennie.

Müller Vilmos a Bolyain szerzett jogász diplomát, bíró, aki a bírászkodást lelkiismereti okok végett abbahagyja, és egyéb opciója nem igazán lévén, sportújságíró lesz, majd állami vállalatok vezetésében dolgozik; csak a rendszerváltás után tér vissza a jogász pályához és lesz közjegyző. Buzesko György szintén a Bolyain diplomázott, majd bíró lett a kolozsvári bíróságon, a törvényszéken és végül az ítélőtáblán, pályáját komoly szakmai elismerés kísérte. Mindkettőjüknek, frissen végzettként, pontosan az egyetemegyesítés előtt esélye volt elnyerni a tanársegédi kinevezést. Így épült volna a folytonosság, így lehetett volna Müller Vilmosból és Buzesko Györgyből egyetemi tanár. Nekik a rendszerváltást követő években kellett volna nyugdíjba menniük. Lőrincz Ernő, Müller Vilmos, Buzesko György és mások mellett pedig fel kellett volna nevelkednie a másik, a második hiányzó nemzedéknek, amelynek tagjai a rendszerváltás környékén már adjunktusi, docensi fokozattal rendelkeznek. Ez pedig nem volt lehetséges.¹⁸ Így áll össze a címben jelzett két nemzedék, pontosabban a jogtudósok két nemzedékének a hiánya.

Most újra görgetjük felfelé a jogászképzés szikláját. Albert Camus szerint: „Ott-hagyom Sziszüphoszt a hegy lábánál! Minden ember megtalálja a maga terhét. De Sziszüphosz a felsőbbrendű hűségre tanít, mely isteneket tagad és sziklákat emel. Ő is úgy ítéli, hogy minden jól van. A gazdátlanra vált világ neki se nem meddő, se nem kicsi. A kő minden egyes darabja, a sötétlő hegy minden egyes ércszilánkja külön kis világ a számára. A csúcokért vívott küzdelem maga is betöltheti az ember szívét. Boldognak kell elképzelnünk Sziszüphoszt.”¹⁹ Szintúgy Esterházy Péterre is lehet hivatkozni: „a magaslatok felé törő küzdelem egymaga elég ahhoz, hogy megtöltsé az emberi szívet, ennek a kőnek, a Sziszüphosznak minden szemcséje, ennek az éjszakába merült hegységnek minden ásványszilánkja egymagában egy világ...”²⁰

Ezúttal fenn marad, fent maradhat a szikla a tetőn, lejár Sziszüphosz büntetése, vagy csak a küzdelem abszurd boldogságát érezzük az újrakezdés szerény és törekeny eredményei láttán?

■ JEGYZETEK

1. Lásd Veress Emőd – Kokoly Zsolt: *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen 1945–1959*. Sapientia EMTE – Forum Iuris, Kvár, 2016.
2. Még a nem túl kisebbségbarát francia jogrend is elismeri, hogy a regionális nyelvek Franciaország kulturális örökségének a részei (Alkotmány, 75-1. cikk).
3. Az erdélyi jogi kultúra dokumentálása lesz folyamatban levő projektünk, az *Erdély jogtörténete* c. egyetemi tankönyvünk tárgya (a kötet megjelenése 2017. decemberében várható).
4. Poszler György: *Az erdélyi magyarság száz évéről. Bizonytalan remények és tétova kételyek*. Korunk – Komp-Press, Kvár, 2016.
5. *Tótek* c. drámájának bevezetőjében (Levél a nézőhöz).
6. Poszler György: i.m. 45.
7. Poszler György: i.m. 49.
8. Demeter János öccse, Demeter Béla 1952-ben rabkórházban, a börtönben elszenvedett kínzások következtében hal meg. Az egykori hallgatók közlése szerint börtönből való szabadulása után Demeter János előadásait csak felolvasta, nem mert többet szabadon beszélni.
9. Poszler György: i.m. 59.
10. Poszler György: i.m. 60–61.
11. Poszler György: i.m. 62.
12. Fekete György: *Polgári jog. Általános rész, személyek és dologi jogok*. Tanügyi Sokszorosító, Kvár, 1958.
13. Ernest Lupan – Rikárd-Árpád Pantilimon – Szilárd Sztranyiczki – Emőd Veress: *Drept civil. Partea generală conform noului Cod civil*. Editura C.H. Beck, Buc., 2012.
14. Veress Emőd: *Román polgári jog. Általános rész*. Sapientia EMTE – Forum Iuris, Kvár, 2016.
15. E koncepció jegyében több polgári jogi, büntetőjogi és eljárásjogi magyar nyelvű jegyzet fog elkészülni a közeljövőben, hogy a hallgatók szakmai fejlődését segítse.
16. A konvergencia a jogrendszerek, jogintézmények, jogi ideológiák, jogi módszerek egymáshoz való közeledésének, esetleg megközelítőleg egyformává válásának a folyamata. A konvergencia dinamikus jelenség; statikusan a hasonlóság, a megegyezés felel meg neki. Lásd Eörsi Gyula: *Összehasonlító polgári jog: jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai*. Akadémiai, Bp., 1975. 342–343. A konvergencia fejlettebb foka a tudatos harmonizáció (ez a jelenség zajlik az Európai Unió keretei között, többek között a polgári jog egyes részterületei esetében is).
17. 2016. október 20-án került sor a *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen 1945–1959* c. film és könyv (újra)bemutatójára, ahol a bemutatót követő beszélgetés vendégei voltak dr. Lőrincz Ernő egykori oktató, valamint Müller Vilmos és Buzeskó György egykori hallgatók.
18. A Babeş-Bolyai Egyetemre a Bolyai jogász oktatóinak egy részét átvették, azonban ők is román nyelven oktattak, szakmai előrehaladásuk lelassult vagy leállt, új magyar oktatókat pedig egyáltalán nem alkalmaztak.
19. Vargyas Zoltán fordítása.
20. Lásd Esterházy Péter: *Bevezetés a szépirodalomba*. Magvető, Bp., 1986. 166.

